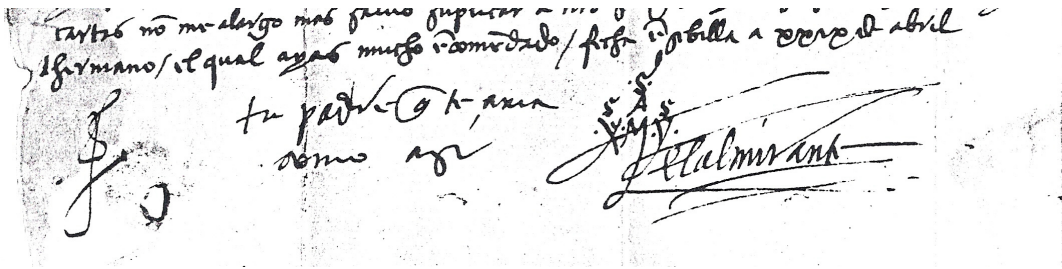

La rúbrica de Cristòfor Colom: un anagrama

I

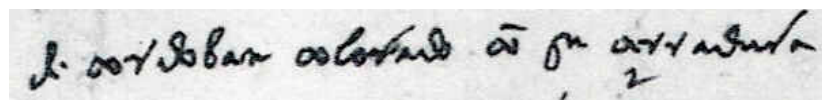
Són moltes i molt variades les interpretacions que s'han fet al llarg dels anys de les diferents signatures de Colom. La sigla triangular particularment, ha donat lloc a tota mena d'especulacions des de místiques a patronímiques passant per cabalístiques, que serveixen per demostrar qualsevol teoria i la seva contrària. No és la intenció del present article, però, escometre una nova lectura d'aquella sigla sinó cridar l'atenció sobre la rúbrica que surt en algunes de les cartes autògrafes del navegant i que tampoc ha escapat a l'estudi de molts investigadors, per bé que no ha donat lloc a tantes interpretacions. Vegem-ne un exemple d'una carta al seu fill Diego:

Imatge 1: Rúbrica a l'esquerra i sigla a la dreta.

Aquesta rúbrica surt, segons ens informa la Consuelo Varela¹ en dinou dels seus escrits, sempre cap a l'esquerra i a la mateixa alçada de la coneguda signatura triangular, tot i que no sempre acompanyant a aquesta darrera. Sembla, com diu ella, que Colom hagués instituït la seva pròpia cancelleria i que ell mateix fos el canceller que rubriqués els escrits que expedia. Altres, a banda d'això, hi llegeixen una jota entrelaçada amb una essa, que per a uns voldria ser una abreviatura de Jesús i per altres, assenyaladament molts dels defensors de la teoria catalana ja des de Luís Ulloa, seria una abreviatura de Johannes, car Joan seria el nom de fonts de Colom.

En aquest article em proposo mostrar la que al meu parer és la interpretació correcta de la rúbrica i les seves conseqüències, en cas de ser acceptada. Abans, no obstant, cal tenir presents algunes característiques de la cal·ligrafia de Colom. Amb aquesta fi, en la imatge de sota podem llegir algunes paraules de la seva mà:

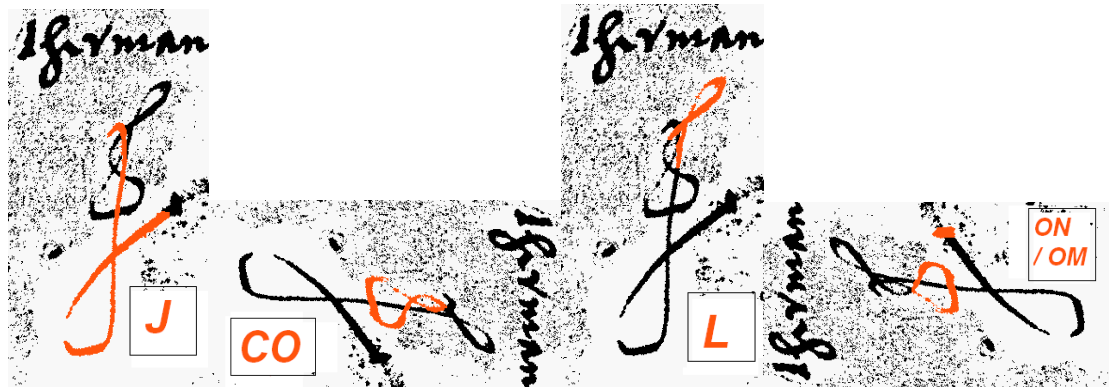
Transcripció: de cordoban colorado con su çerradura

El que és important aquí és notar com escriu el grup “co”. Gràficament, ho podríem comparar a dos cercles tangents o, millor encara, a un símbol d'infinít (∞). Filant molt prim diríem que un dels cercles és lleugerament més gran que l'altre. També es pot veure com a les paraules acabades en n, aquesta consonant s'elideix i queda indicada per un petit traç més o menys horitzontal sobre la vocal anterior, com és el cas de la preposició “con” del text. Així mateix, algunes vegades veiem elidida una ema dins

¹ Consuelo Varela, Juan Gil; “Cristòbal Colón. Textos y documentos Completos. Edición de Consuelo Varela. Nuevas cartas; Edición de Juan Gil”; Alianza Editorial; Madrid; 2003;pàg. 81.

d'una paraula com és el cas de “hòbres” per “hombres”. Val a dir que tot això forma part de les convencions cal·lígràfiques de la època i no és una particularitat de l'escriptura colombina, encara que també és cert que coexistien diferents tipus de lletra.

Armats amb aquests coneixements, a la rúbrica de Colom hi podem trobar les següents lletres:

Imatge 2: Lletres de la rúbrica, de vermell. (S'ha de veure en colors)

Com podem veure, cada traç compleix una funció i alguns fins i tot dues. Cal remarcar la presència del petit traç horitzontal (o vertical segons es miri) damunt la o. Per insignificant que pugui semblar, l'esmentat traç és del tot imprescindible per indicar la presència de la consonant final.

Així doncs, la rúbrica es converteix en un anagrama que, ordenant les diferents lletres que apareixen com ho he fet, permet llegir ni més ni menys que:

J. Colon / J. Colom.

Aquest resultat de ben segur sorprendrà a tothom que no tingui coneixença de les teories catalanes. Evidentment, el que és veritablement transcendent ací és la presència d'aquesta J. Es tracta d'una jota tot acompanyant el seu cognom en una signatura del mateix descobridor. No és possible menystenir-ne les conseqüències: si no n'hi havia prou amb les proves heràldiques i amb el testimoni de la “Història de l'Almirall” en contra d'un origen plebeu del descobridor; si ja era increïble el desconeixement que mostra de l'italià o dialecte genovès, unes signatures de la seva mà de la forma J.Colom són una prova pericial definitiva contra la tesi genovesa. Remarquem-ho: el Cristoforo Colombo genovès pogué adoptar el cognom Colon o Colom a Portugal i a Castella, però en les actes i minuts notariais italianes hi surt sempre com a Cristoforo.

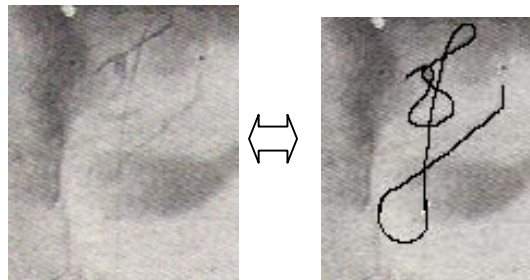
Al costat d'això, les altres consideracions empetteixen, però no és balder esmentar-les. Si ja era sorprenent que en les seves signatures triangulars, no usés mai el seu cognom, aquí, quan ho fa, ho fa en forma d'un anagrama que permet camuflar-lo, o millor dit, que permet negar-ho en cas de ser descobert. Però, negar què? No podia ser el cognom Colon, que era el que tothom coneixia, ni Colom, que roman ambigu en aquesta rúbrica. Havia de ser forçosament aquesta J el que buscava amagar enmig de la rúbrica. I aquesta J havia d'amagar el nom de fonts que tenia abans de la seva estada a Portugal on ja era conegut per Cristovão.

A la vegada, aquesta signatura és una reivindicació rotunda de la intuïció de Luís Ulloa i de la seva escola. Encara que no poguem concloure que aquesta jota inicial vulgui dir necessàriament Joan, si mirem els noms més usuals a l'època de la descoberta, és evident que Joan o Jaume són els candidats més probables a molta distància de la resta. I si el seu germà es deia Diego, o sigui Jaume, i aquest punt no el discuteix ningú, el que resta com a més probable és Joan.

I finalment, cal dir-ho, converteix en intrigantment verídica la misteriosa afirmació apareguda a les guardes d'un llibre de la biblioteca italiana dels Borromeo, on el compe Giovanni Borromeo parla d'un Joan Colom mallorquí que va canviar el seu nom i va amagar el seu origen per raons polítiques i religioses, segons li va comunicar en Pietro d'Anghiera.

II

Tinc present que caldria fer un anàlisi de totes les rúbriques atribuïdes a Colom abans de fer un judici definitiu de la tesi presentada. De les que jo he pogut veure en llibres diversos, totes menys una presenten formes substancialment iguals a l'estudiada més amunt. Per exemple, en una altra carta adreçada al seu fill Diego trobem²:

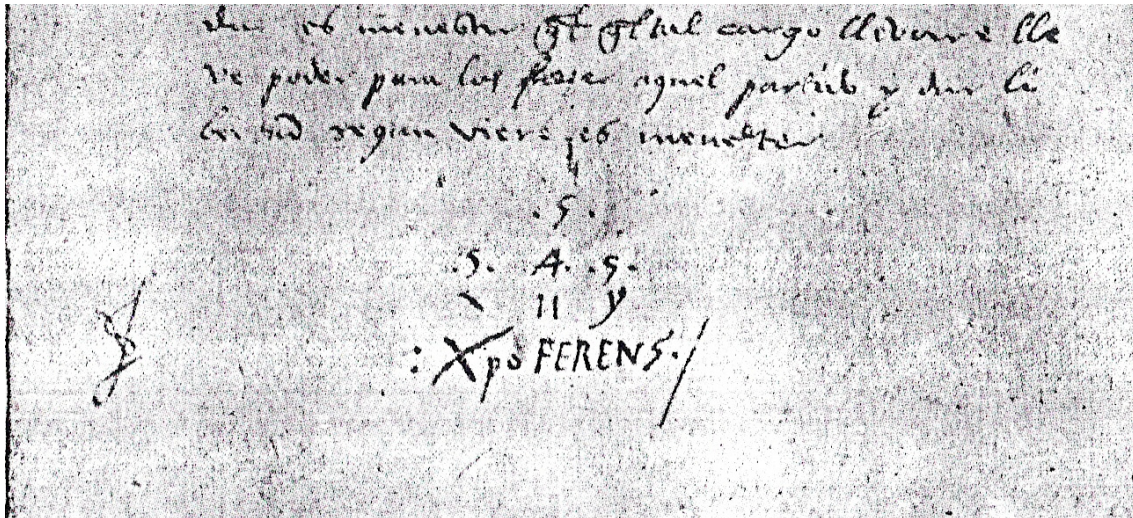

Imatge 3: A l'esquerra, rúbrica original; a la dreta rúbrica remarcada

Tanmateix, en el cas presentat a continuació, podem veure una rúbrica a grans trets semblant a les anteriors però a la que li manca el petit traç vertical que més amunt esmentava i que indica la presència de la "n" o "m".³

² Degut a la poca nitidesa de l'original disponible, m'he permès de remarcar el traç de la rúbrica, que és el que apareix a la dreta.

³ Imatge treteta de la "Historia de España"; Ferran Soldevila; Ediciones Ariel; 1972 edició il·lustrada; Tom III, pàg. 17.

Imatge 4: rúbrica falsa

Amb tot, aquest cas acaba sent doblement corroborador de la tesi d'aquest article, ja que un anàlisi cal·ligràfic del text revela, al meu entendre, que el text no és de lletra de Colom, entenent per tal la que apareix en les cartes escrites al seu fill Diego, per exemple. Sense tenir veleïtats d'expert paleògraf, noto a tall de mostra que les r són més baixes, que no fa servir abreviació quan escriu "para" i sobretot que les "e" tan característiques en Colom, són del tot diferents. Si mirem també la signatura triangular, veurem que les S majúscules són fetes d'una altra faisó. Així, almenys en aquest cas, la invalidesa de la rúbrica seria una prova més, i això és el més greu, de la seva falsificació.

Tanmateix, res del que envolta aquest personatge històric resulta clar i fàcil, i l'assumpte de triar quins textos són autògrafs i quins no, quins autèntics i quins espuris no podia ser d'altra manera. Si consultem el llibre "Cristóbal Colón. Textos y documentos completos"⁴ ens endurem la sorpresa que aquesta carta (nº LI – Memorial a los Reyes) hi consta com a autògrafa. Pel que es pot llegir a la introducció del llibre, els autors assumeixen que Colom escrivia en diferents tipus de lletra, fins a tres. Això deu explicar també que s'hi trobi el document nº LXII (Memorial a los reyes, sobre la població de las Indias) qualificat com a autògraf, però que vist l'original en fotografia⁵, cal dir que, com el nº LI, no és ni de bon tros la mateixa lletra que la de les cartes al ser fill i d'altres, i ni tan sols és la mateixa que el LI.

La hipòtesi que Colom anés canviant de lletra com qui canvia de vestit és del tot inversemblant i ad hoc. Cal ser coherents i obrir pas a la idea que algú va reescriure alguns dels seus escrits amb finalitats censors.

Josep Galceran
24/02/2007

⁴ Consuelo Varela, Juan Gil; ob. cit.

⁵ Vegeu "Vida del muy magnífico señor don Cristóbal Colón"; Salvador de Madariaga; Espasa Calpe; 2005. pàg. 384-385.